

Gerard Reve. *Het Boek van Violet en Dood*. L.J. Veen

Het meest vermaarde spookboek van de Nederlandse literatuur is ongetwijfeld 'Het Boek van het Violet en de Dood', dat Gerard Reve zijn trouwe lezers jaren lang in het vooruitzicht heeft gesteld. De titel (ontleend aan *De kleine neurasthenicus, Beknopte handleiding tot een ordentelijk leven* van een zekere Herman Gerard de Cock uit 1922) komt al voor in *Op weg naar het einde*. In *Nader tot U* wekt Reve zelfs de indruk er stiekem aan begonnen te zijn. De eerste bladzijde van 'Brief uit het verleden' zou immers tegelijk de aanvang zijn van dit 'boek dat alle boeken overbodig zal maken'.

Voltooid werd het niet, en ook dat overbodig maken van alle boeken moest met een korreltje zout worden genomen, want nog in dezelfde brief is sprake van 'een groot, mistiek martelboek, *Mars in Scorpio* geheten', dat op 'Het Boek van het Violet en de Dood' zou moeten volgen. Rust leek de gekwelde schrijver toen niet vergund te zijn.

Jaren achtereen vroegen lezers en critici zich af, bij elk nieuw boek van Reve, of dit nu het lang verwachte ultieme meesterwerk zou zijn. Tevergeefs uiteraard. Dat men de schrijver op zijn woord geloofde, geeft hoogstens aan met hoeveel devotie Reve destijds werd bejegend. Kennelijk is de grap er voor Reve zelf inmiddels af, want ik neem niet aan dat hij serieus gelooft met het nu eindelijk - met twee lidwoorden minder - gepubliceerde *Boek van Violet en Dood* daadwerkelijk het boek te hebben geschreven dat alle boeken (met uitzondering van de H.Schrift, zoals hij er altijd bij zegt) overbodig zal maken.

Als alle boeken nog eens overbodig worden gemaakt, dan is de kans niet groot dat het door een boek zal gebeuren. Reve's pretentie is een staaltje van romantische ironie, iets wat niet hoeft te verbazen bij iemand die zichzelf uitdrukkelijk in de romantisch-decadente traditie heeft geplaatst. Dáár moet men dan ook op zoek gaan naar soortgelijke algemene ambities, zoals Schlegel's idee van een 'Universalpoesie' of Mallarmé's levenslange doch nooit voltooide 'Le Livre', waarvan in 1957 slechts een reeks losse notities kon worden gepubliceerd.

Bij Reve bestaat het universele en het algemene altijd bij de gratie van het bijzondere. In *Het Boek van Violet en Dood* schrijft hij opnieuw - en met instemming - dat zijn werk tot de 'bekenisliteratuur' wordt gerekend. Sinds zijn brievenboeken uit de jaren zestig heeft hij een literaire, dat wil zeggen algemeen aansprekende vorm gevonden om uiting te geven aan wat hem zeer persoonlijk bezighield. En bezighoudt. Want als je *Op weg naar het einde* en *Nader tot U* nu herleest, is het opvallend hoezeer daarin alles wat Reve nadien zou schrijven al aanwezig is. In feite was zijn literaire en religieuze wereldbeeld toen al 'af', wat aan het vooruitzicht van een uiteindelijk Boek een heel speciale functie geeft: het moet hebben gediend als een stimulans, een onbereikbaar ideaal, om de creatieve motor aan de praat te houden.

Moet het nu verschenen boek dus als een afsluiting worden beschouwd, als een 'Nachlass zu Lebzeiten' om met Musil te spreken? Het slot van de roman suggereert dat niet, aangezien de laatste woorden luiden: 'want het leven ging door'. En zoals men weet is het leven onuitputtelijk, ook al komt het telkens weer op hetzelfde neer. Bij Reve is dat, naast de liefde, vooral de dood - in wederzijdse

medeplichtigheid, want liefde en dood gaan onveranderlijk samen. Via de liefde wordt het leven bevestigd, dat zelf een 'vluchten voor de dood' is, maar in de liefde komt men steeds opnieuw de dood tegen.

Het is deze - cyclische - opvatting die feitelijk van elk boek dat Reve sinds de jaren zestig heeft geschreven een uiteindelijk boek maakt, waar 'alles' in staat. Het enige dat nog ontbreekt, de verlossing uit de kringloop, kan tenslotte alleen van buiten komen, van de goddelijke genade. Dat Reve zijn *Boek van Violet en Dood* nu heeft gepubliceerd, zou je een bevestiging van dit inzicht kunnen noemen, een uiting van nederigheid misschien ook. Alsof hij heeft willen zeggen: tot hier kan ik gaan, zonder nog de illusie van een - onmogelijke - stap verder open te houden.

Wat rest is een typisch Reve-boek, over dood en liefde, dat niet veel nieuws bevat, maar dat mij toch aanzienlijk beter is bevallen dan zijn langdradige voorganger *Bezorgde ouders*. Reve heeft het simpel maar effectief opgezet. Hij begint met een verhaal over een buurjongen in Frankrijk, die hem uiteraard tot allerlei 'bronstige' fantasieën inspireert en die bij een verkeersongeluk om het leven komt voordat tussen beiden iets moois heeft kunnen ontstaan. Vervolgens neemt hij zich voor van diens begrafenis verslag te doen, maar door dat verslag steeds uit te stellen (pas in het zeventiende hoofdstuk is het zover) schept hij ruimte voor andere verhalen over gestorven vrienden en - reële of gedroomde - geliefden.

In een veelvoud van 'nutteloze geschiedenissen' krijgt het hoofdthema (de fatale samenhang van dood en liefde) gestalte, terwijl er ook nog alle gelegenheid blijkt te zijn om te mijmeren over de mogelijke triomf van het 'revisme', te kankeren op de 'progressieve' verloedering, enkele persoonlijke rekeningen te vereffenen, te zeggen waar het in de kunst om gaat, het katholicisme aan te prijzen en - zeer opvallend in dit boek - de 'intellectuelen' de mantel uit te vegen. Inderdaad: niet veel nieuws, behalve op het anekdotische vlak, want niet alle verhalen (over een tocht naar Friesland tijdens de tweede wereldoorlog, over zijn belevenissen in Londen als verpleger in een ziekenhuis) zijn al bekend, voor zover ik het kan overzien tenminste.

Het is interessant om te zien hoe Reve de klacht over zijn gebrek aan vernieuwing pareert. Recensenten die dol zijn op het 'speelse', het 'nieuwe' of het 'originele' houdt hij voor: 'Maar kunst is geen spel, en alles wat nieuw en origineel is, is slecht en waardeloos, dat weet u best. Neen, ik houd mij altijd aan de feiten, want die zijn al krankzinnig genoeg'. Elders verwijt hij met name de intellectuelen dat laatste juist niet te doen: zij verzinnen maar wat en gaan daardoor op hooghartige wijze aan het leven voorbij.

Het leven, maar evengoed zou je kunnen zeggen: de waarheid en de kunst. Voor Reve moet kunst de waarheid vertolken (en dus religieus zijn) of zij is waardeloos, niet meer dan een spelletje. Wie de waarheid ontkent, zoals zijn 'Geleerde Halfbroer Karel' of de intellectueel Eddy Kleingeld (die in *Zondag Morgen Zonder Zorgen* als Rudy Kousbroek nog met 'kunstbroeder en fijn stoeidier van me' werd aangesproken), is per definitie een 'verzieker'. De gevolgen daarvan ziet Reve, deze 'dolende pelgrim in de woestijn van glas en beton die maatschappij heet', overal om zich heen.

Het tekent het belang dat de kunst voor hem vertegenwoordigt, een belang

dat niets met 'cultuur' heeft te maken, alles met religie, mystiek en magie - zaken die geen vrijblijvendheid verdragen. Vandaar dat Reve zozeer de nadruk legt op zijn schuldgevoelens. Wat hij vertelt is niet alleen niet verzonnen, de dood van die op afstand begeerde buurjongen is zelfs zijn schuld. 'Omdat ik altijd bezig ben met één thema, de Dood, die ook het enige thema is van alle kunst, zaaide ik dat thema overal uit waar ik kwam, door mijn gulheid, die een deugd was maar ook een zwakte'. Dat is nog eens magie van de taal!

De keerzijde van de medaille bestaat bij Reve, zoals ook het bovenstaande al suggereert, uit ironie. Daardoor blijft de doem dragelijk. De dood van de buurjongen blijkt ten slotte, ondanks alle omineuze tekenen die Reve in het relaas van hun eerste ontmoeting heeft verwerkt, niet helemaal zijn schuld te zijn. Ironisch is ook het feit dat Reve zich in zijn boek voortdurend richt tot een 'zeergeleerd', al wat ouder persoon, die met 'U' wordt aangesproken, maar van wie we niet veel meer te weten komen dan dat hij 'een antieke renaissance bril' draagt, van jonge jongens houdt en in Reve's ogen een 'schijthuis' en een 'intellectueel' blijft.

Kennelijk zijn niet alle intellectuelen voor de waarheid verloren, al gaat Reve er vooralsnog vanuit dat de toegesprokene (een pendant van Baudelaire's even 'hypocriete' als 'broederlijke' lezer of misschien zelfs een alter ego) in hoofdzaak belangstelling zal hebben voor de meer wellustige kanten van het verhaal. Toch zit daarin niet de kracht van *Het Boek van Violet en Dood*. Die zit eerder in de literaire economie waarmee Reve, schijnbaar ordeloos erop los ouwehoerend, zijn hele wereldbeeld nog eens onder woorden brengt en tegelijk laat zien waarom het zo verwoord moet worden.

Dat is natuurlijk niet voldoende om alle boeken overbodig te maken, ook niet Reve's eigen boeken, maar evenmin heeft het (anders dan ik aanvankelijk vreesde) een overbodig boek opgeleverd.

(*de Volkskrant*, 1-3-1996)